

ger, die ons tegemoet zong in de buurt van de voormalige schietbaan tussen de Vijftig Bunder en het Noordlaarderbos.

Verder viel het me op dat de gemiddelde leeftijd van de excursiegangers aan de hoge kant was. Enerzijds zorgt dat voor een concentratie van ervaring en dat is gunstig om zo veel mogelijk soorten op te merken. Anderzijds wordt het gehoor er niet beter op bij het klimmen der jaren en dat maakt dat de heel hoge en zachte piepjes van

Goudhaan, Kuifmees en Sijs onopgemerkt dreigen te blijven. Daar helpen jonge oren dan weer. Al met al kunnen we ons een geslaagde excursie herinneren. Pieter had me met nadruk opgedragen om voor 10.00 uur aan te komen bij de Hoeksteen in Noordlaren in verband met de registratie van de deelnemers. Bovendien zou iedereen dan wel aan koffie toe zijn. En zo is geschied.

En wat hebben we zoal gezien? In alfabetische volgorde de soortenlijst:

1. Aalscholver	15. Goudvink	29. Pimpelmees
2. Appelvink	16. Grauwe Gans	30. Putter
3. Bergeend	17. Groenling	31. Roodborst
4. Bonte Vliegenvanger	18. Grote Bonte Specht	32. Roodborsttapuit
5. Blauwe Reiger	19. Grote Lijster	33. Sijs
6. Boomklever	20. Havik	34. Spreeuw
7. Boomkruiper	21. Houtduif	35. Staartmees
8. Boompieper	22. Kievit	36. Tjiftjaf
9. Ekster	23. Kleine Bonte Specht	37. Tureluur
10. Fazant	24. Koolmees	38. Vink
11. Fitis	25. Kuifeend	39. Wilde Eend
12. Gaai	26. Kuifmees	40. Zanglijster
13. Geelgors	27. Merel	41. Zwarte Mees
14. Goudhaan	28. Nijlgans	42. Zwartkop

Ik wil alle sprekers en mensen die zich verder hebben ingezet om de vogelaarsdag 2010 tot een geslaagde dag te maken, harte-lijk danken voor hun inspanning!

Marinus Brijker

Hieronder volgt een serie samenvattingen van de lezingen die deze dag werden gehouden. Het is helaas niet gelukt om van iedere lezing een samenvatting te krijgen. De lezingen van Nico de Vries en Jan-Willem Vergeer ontbreken in het overzicht.

Als het bos kon vertellen ...

Jacob de Bruin (Natuurmonumenten)

Het Noordlaarderbos is een van de oudste natuurmonumenten in het noorden van het land. In 1932 werd 68 hectare bos door het echtpaar Lohman-Geertsema geschonken aan de Vereniging Natuurmonumenten.

In het gebied liggen veel sporen uit het verleden en dat maakt dat er een bijzondere sfeer aanwezig is in het bos. We vinden er bijvoorbeeld grafheuvels, een heilig bergje, karrensporen en 'celtic fields'. Niet ver van

het bos liggen ook de hunnebedden van Noordlaren en Midlaren. Maar ook aardkundig zijn er bijzonderheden, bijvoorbeeld pingoruïnes en stuifduintjes, en het bos ligt op de keileemrug, de Hondsrug.

Op oude kaarten, van bijvoorbeeld 1850, zien we geen bos maar heide en stuifzand. De enige bomen waren wellicht de grove dennen op het Heilig bergje.

Het bos, dat na 1880 is aangeplant, heeft veel meegemaakt. In het begin van de twintigste eeuw is een groot deel van het bos, bij de Tolhuisweg, afgebrand. Het zou aangestoken zijn door malle Marietje. Dit gebied, genaamd het Landje van malle Marie, bestaat nu uit heide. In de oorlog zijn er tankgrachten gegraven door de plaatselijke bevolking onder dwang van de Duitsers. Het bos heeft stormen over zich heen gekregen, bijvoorbeeld in 1972 toen er zo'n achttien hectare bos is afgevoerd. In de jaren vijftig en zestig werd er veel hout verkocht.

Het bos heeft ook het 'komen en gaan' van vele vogelsoorten meegemaakt. Het afnemen van soorten als Ransuil, Spreeuw, Houtduif, Staartmees, Tuinfluiter en helaas ook de Wielewaal. Maar ook het komen van de Blauwe Reiger, Houtsnip, Boomklever en de Nijlgans. En de toename van de Zwartkop, spechten, Boompieper en Fluiter. Deze trends zijn vanaf 1983, toen het Noordlaarderbos voor het eerst systematisch op broedvogels werd geteld. We kunnen wel concluderen dat het bos rijk is aan structuurvariatie en dat het bos broedgelegenheid biedt aan zo'n 54 soorten vogels.

Het bos heeft ook de veranderingen meegeemaakt in het beheer van Natuurmonumenten.

Sinds 1984 heeft Natuurmonumenten geen productiedoelstelling meer. Toen kwam een bosbeleid waarin we streefden naar zelfregulatie.

Tegenwoordig weten we na vele onderzoeken dat 'niets doen' veelal leidt tot een afname van de biodiversiteit. Daarom is er in 2006 een nieuw bosbeleid verschenen met

de volgende uitgangspunten:

- variatie in bosontwikkelingsfasen
- voldoende verstoringdynamiek
- variatie in bostypen

In het Noordlaarderbos geven we vorm aan dit beleid door periodieke groepenkap, bosrandenbeheer, het creëren van meer dood hout en aanplant van verdwenen soorten. Groepenkap is de meest effectieve maatregel gebleken om de variatie in ontwikkelingsfasen te creëren. De nieuwe bosgeneratie ontstaat gespreid in tijd door het periodiek maken van open plekken van verschillende grootte in het bos. Daarnaast besteden we aandacht aan bosrandenbeheer. Deze aandacht is gericht op het creëren van een mantel en een zoom van kruiden en struiken om de kern van het bos. Meestal worden er in de bosrand inhammen gekapt.

De verstoringdynamiek wordt bereikt door omgewaaide bomen niet meer op te ruimen en tijdens werkzaamheden mag er best bodembeschadiging plaatsvinden. Hier kunnen dan weer allerlei planten kiemen. Ook hoeven niet alle takken netjes te worden opgeruimd, hier kunnen bijvoorbeeld takkenhopen van worden gemaakt.

Voor de biodiversiteit van bos op de schaal van Nederland is de variatie in bostypen, met elk hun karakteristieke soorten, van groot belang. Het bostype in het Noordlaarderbos bestaat grotendeels uit gedegradieerd wintereiken-beukenbos (classificatie volgens Van de Werf, Bosgemeenschappen). Gedegradieerd omdat hier lange tijd heide was, veelal gevolgd door naaldhoutcultuur, waardoor de bodem voedselarmmer is geworden.

Plaatselijk zijn er plekken te vinden die net iets voedselrijker zijn. Deze plekken kun je bijvoorbeeld herkennen aan kniehoge bosbes, opslag van beuk of de aanwezigheid van ratelpopulier of een enkele wintereik.

Actueel ziet het bostype er in hoofdzaak uit als berken-zomereikenbos. Het is voornamelijk doorgeschooten hakhout en een grove-dennenbos met spontane verjonging van

zomereik. Plaatselijk herbergt het bos nog naalddhoutopstanden. Deze naalddhoutopstanden zijn in de jaren zestig aangeplant. Tevens zijn deze opstanden destijds bemest. Deze bestaan uit douglasspar, hemlockspar, japanse lariks, sitkaspar, fijnspar en uiteraard de inheemse grove den. De laatste soort staat verspreid over het hele bos. Een aantal soorten is in 2007 aangeplant, omdat deze soorten waren verdwenen uit het bos en er eigenlijk wel thuishoren. Zo zijn er winterlindes, zoete kers, wilde appel en wintereik aangeplant.

In een natuurlijk bos bestaat 10 tot 30% van de bovengrondse biomassa uit dood hout. Het is dan ook niet verwonderlijk

dat de biodiversiteit van een bos voor zo'n 50% samenhangt met aftakelende bomen of dood hout. Het aandeel dood hout in het Noordlaarderbos kan wel wat hoger. Daarom zullen we heel geleidelijk hier en daar bomen 'ringen', waardoor de bomen afsterven. Uiteraard zullen we dode en omgewaaide bomen in het bos laten liggen.

Kortom, het Noordlaarderbos is rijk aan historie en natuurwaarde. Vanzelfsprekend streeft Natuurmonumenten naar behoud van deze waarden. Dat betekent dat we regelmatig zullen ingrijpen in het Noordlaarderbos. Tja, en als het bos kon vertellen, dat zou fantastisch zijn. Maar het bos zal nog vele geheimen blijven houden.

Overspel in het bos; de eieren van de melkboer eerst?

Een studie aan Pimpelmezen in De Vosbergen

Oscar Vedder (Rijksuniversiteit Groningen)

Ondanks dat de meeste vogelsoorten sociaal monogaam zijn, vinden er heel wat stiekeme activiteiten plaats. Moleculair-genetische ouderschapsanalyses laten zien dat er bij 90% van de onderzochte soorten regelmatig jongen van een andere man dan de sociale vader in het nest zitten (Griffith et al. 2002). Zo ook bij de Pimpelmees, waar in ongeveer de helft van de nesten zulke buitenechtelijke jongen opduiken (Kempnaers et al. 1997, Charmantier et al. 2004). Eerder onderzoek liet al zien dat pimpelmeesvrouwen actief op zoek gaan naar copulaties met andere mannen (Kempnaers et al. 1992). Maar waarom? Zijn de genen van andere mannen beter, of willen ze niet het risico lopen dat

hun eigen man onvruchtbaar is?

Vaak wordt gevonden dat buitenechtelijke jongen groter zijn en een hogere overlevingskans hebben (Kempnaers et al. 1997, Charmantier et al. 2004, Dreiss et al. 2008), maar het is maar de vraag of dit komt door betere genen. Deze jongen zouden namelijk ook een voordeel in de opvoeding kunnen hebben. Hiernaar is vier jaar onderzoek gedaan in een nestkastpopulatie van pimpelmezen op het landgoed De Vosbergen bij Eelde.

Van alle vogelsoorten met nestblijvende jongen leggen Pimpelmezen gemiddeld de meeste eieren per legsel (Cramp & Perrins 1993), in De Vosbergen gemiddeld twaalf,